

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 22

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 22

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2020

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),

(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),

UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),

JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),

HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),

PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),

JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Mindaugas Šinkūnas

Jono Kristijono Dicelijaus lietuviška 1690 metų dedikacija ○ 9

Birutė Triškaitė

Jono Berento giesmyno *Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmė-Knygos* ir maldyno *Maldė-Knygėlos* antrasis leidimas (1735): nežinotas egzempliorius Prahoje ○ 33

Ona Aleknavičienė

Lietuvių tarmių samprata Povilo Frydricho Ruigio gramatikoje *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick* (1747): centras ir periferija ○ 83

Giedrius Subačius

Simono Daukanto Patarlių ortografijos lūžis Sankt Peterburge (~1838–1841) ○ 131

Roma Bončkutė

Simono Daukanto *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845) šaltiniai ○ 217

Viktorija Šeina

Adamo Mickiewicziaus įsavinimas tarpukario Lietuvos mokykloje: Mykolo Biržiškos indėlis ○ 249

Reda Griškaitė

Jašiūnų dvaras kaip Lietuvos istorijos rašymo erdvė ○ 277

Veronika Girininkaitė

Lietuvių draugijų veiklos atspindžiai Vytauto Civińskiego (1887–1910) *Dienoraštyje* ○ 329

Recenzijos (Reviews)

Dalia Jakulytė

Recenzuojama: Birutė Kabašinskaitė, *XVI–XVIII amžiaus lietuviškų kalvinistų giesmynų kalba: redagavimo istorija*, 2019 ○ 357

Ona Aleknavičienė

Recenzuojama: Inga Strungytė-Liugienė (sud., par.), *Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Prūsijos Lietuvoje*. Straipsnių rinkinys, 2019 ○ 363

Paweł Brudzyński

Review of: Gina Kavaliūnaitė (ed.), *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija 2. Naujasis Testamentas Viešpaties mūsų Jėzaus Kristaus, lietuvių kalba duotas Samuelio Boguslavo Chylinskio. Lietuviško vertimo rankraščio faksimilė = Biblia Lithuanica Samueli Boguslai Chylinski 2. Novum Testamentum Domini Nostri Jesu Christi Lithvanicâ Linguâ donatum a Samuele Boguslao Chylinski. Manuscripti Lithuanici imagines digitales*, 2019 o 377

Vilma Žaltauskaitė

Recenzuojama: Olga Mastianica-Stankevič, Jurgita Venckienė (par.), Mečislovas Davainis-Silvestraitis, *Dienoraštis 1904–1912. Bibliotheca Archivi Lithuanici* 11, 2020 o 387

Darius Staliūnas

Recenzuojama: Eligijus Raila, *Lietuvystės Mozė. Jono Basanavičiaus gyvenimo ir ligos istorija*, 2019 o 393

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Clemente Dedela

Spaudėjo gyvenimas ir lietuviškosios raidės <è> ir <Ë> Čikagoje o 403

Jurgita Venckienė

Mokslinis seminaras „*Sekant dvasią kalbos*“.
Kalbininkui Jonui Jablonskiui – 160 metų o 415

Jurgita Venckienė

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

Mokslinis seminaras „*Sekant dvasią kalbos*“. *Kalbininkui Jonui Jablonskiui – 160 metų*

2020 m. gruodžio 3 d. Lietuvių kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centras pakvietė į mokslinį seminarą „*Sekant dvasią kalbos*“. *Kalbininkui Jonui Jablonskiui – 160 metų*. Taip pagerbtas kalbininkas, lietuvių bendrinės kalbos puoselėtojas Jonas Jablonskis (1860–1930) ir paminėtos 160-osios jo gimimo metinės. Seminare keturios Instituto mokslininkės – prof. dr. (HP) Danguolė Mikulėnienė, dr. (HP) Ona Aleknavičienė, dr. Vilija Sakalauskienė ir dr. Jurgita Venckienė – pristatė naujausius savo tyrimus, skirtus Jablonskio gyvenimui, lituanistinei veiklai ir kalbiniam palikimui.

Seminaro įžangos žodį tarė Instituto direktorė dr. Albina AUKSORIŪTĖ. Ji paminėjo svarbiausius Jablonskio veikalus, be to, būdama terminologė, išskyrė jo terminologijos darbus ir veiklą pirmoje Terminologijos komisijoje. Prisiminta, kad būtent Jablonskis pasiūlė žodžius *praeitis* ir *ateitis*.

Seminaro mokslinę dalį pradėjo Danguolė MIKULĖNIENĖ, skaitydama pranešimą „Jonas Jablonskis – mokinys ir mokytojas (kelių atvejų rekonstrukcija)“. Profesorė priminė Jablonskio biografiją. Nors Jablonskis dažnai pasirašinėjo *Rygiškių Jonu*, gyventi į Rygiškes su tėvais persikėlė, kai jam buvo septyniolika, o gimė Kubilėlių kaime (buv. Būblelių valsčius, Marijampolės apskritis, dabar Šakių rajonas).

1881 m. aukso medaliu baigęs Marijampolės gimnaziją, Jablonskis 1881–1885 m. Maskvos universitete studijavo klasikinę filologiją. 1882–1883 m. jis klausė Filipo Fortunatovo, mokslinėmis pažiūromis artimo jaunagramatikams Karlui Brugmanui ir Augustui Leskienui, skaitytą lietuvių kalbos kursą. Mikulėnienė pristatė Jablonskio archyve išlikusius Fortunatovo paskaitų konspektus. 1871 m. Fortunatovas kartu su Vsevolodu Milleriu lankėsi Lietuvoje ir Liudvinavo apylinkėse esančiame Triobiškių kaime užrašė dainų, pasakų, patarlių bei mįslių. 1873 m. paskelbė dalį surinktos tautosakos ir Liudvinavo šnektos aprašą¹. Fortunatovas šią šnektą apibūdino kaip aukštaitišką, gretino su Rytų Prūsijos lietuvių tarme, kurią Augustas Schleicheris

¹ *Литовскія народныя пьсьни, собранныя*
Всеv. Миллеромъ и Ф. Фортунатовымъ,

Москва, 1873. Transliteruotas dainas
žr. *Triobiškių dainos*, 2009.

buvo nurodęs kaip norma². Mikulėnienė išskyrė tokius svarbiausius Fortunatovo lietuvių kalbos tyrimo principus: 1) kol nėra bendrinės kalbos, reikia tirti visas tarmes; 2) Rytų Prūsijoje rašomoji kalba susiformavo vidurinės tarmės pagrindu; 3) ši tarmė turi būti išeities taškas.

Taigi pristatydama Jablonskį kaip mokinį, pranešėja išryškino Filipo Fortunatovo įtaką. Jo paskelbti principai kreipė Jablonskio akis į Rytų Prūsijos senuosius raštus ir gramatikas. Apibūdinant Jablonskį kaip mokytoją, daugiausia dėmesio skirta santykiui su dviem mokiniais: Kazimieru Būga ir Juozu Balčikoniu.

Su minėtomis Fortunatovo mintimis apie lietuvių kalbą siejasi Onos ALEKNAVIČIENĖS pranešimas „Gryniausios tarmės paieškos“. Jos išeities taškas – Jablonskio mintis apie tarmės pasirinkimą bendrinei kalbai, pasakyta knygoje *Lietuviškos kalbos gramatika. Rašytojams ir skaitytojams vadovėlis* (Tilžė, 1901; toliau – JaG):

Prūsų Lietuvos raštuose – bus jau su viršum šimtas metų – vartojama savotiška, Prūsų lietuvių, tarmė; paskutinį laiką ėmė rašyti daugybė žmonių „suvalkietiška“, beveik teip, kaip rašoma Prūsų lietuvių raštuose. – Rašomosios kalbos tiesas visuomet įgija kokia-norint viena tarmė; kitos tarmės priduoja jai tiktai savo geriausius mažmožius (JaG 1–2).

Pasirinkimo Jablonskis plačiau neaiškino, tepasakė, kad „šitos gramatikos kalba bus ‘paprastoji suvalkiečių tarmė’“ (JaG 2), tačiau matyti, kad tai lėmė ir kiekybiniai kriterijai – raštų kiekis, ir kokybiniai – panašumas į seną tradiciją turinčią rašomąją Prūsijos Lietuvos kalbą. Aleknavičienė iškart kėlė klausimą: kur yra chronologinis Jablonskio atskaitos taškas? Apžvelgiant, kada ir kaip ta tarmė tapo rašomosios kalbos pagrindu Prūsijoje, ir kartu „sekant dviasią kalbos“, buvo paranku vis kelti ir dar vieną – patį svarbiausią – klausimą: kas yra *gryna* ar *gryniausia* tarmė?

Pranešime daugiausia dėmesio buvo skiriama grynumo sampratai XVII–XVIII a. Prūsijos Lietuvos šaltiniuose, stengiamasi tą dėmesį vienodai paskirstyti ir rašytinei, ir sakytinei kalbai. Rasti duomenų apie visuomenės požiūrį į sakytinę kalbą daug sunkiau, jis mažiau ir žinomas, bet iš tiesų labai intriguojantis. Tarkim, informacija apie didelę lietuvių tarmių diferenciaciją ir nepalankumą kitatarmiams 1719 m. buvo paskleista Leipcige leistame laikraštyje *Neue Zeitungen von Gelehrten Sachen*, kur sakyta, kad lietuviai esą nepaprastai laikosi savo kalbos, kone kiekvienas kaimas turi savo tarmę ir į kitą žiūri kaip į negryną, todėl sunku rasti kunigų, galinčių laikyti pamaldas valstiečiams. Šiek tiek informacijos apie šiuos ir kitus šaltinius Aleknavičienė yra skelbusi ir anksčiau (žr. ir šiame žurnalo tome spausdinamą straipsnį³).

Seminaro auditorijai naujas dalykas – Povilo Frydricho Ruigio lietuvių tarmių skirstymas pagal opoziciją *pagrindinė* : *šalutinė*. Klasifikacija, rodanti aiškiai suvoktą

2 Plačiau apie šį aprašą žr. Mikulėnienė 2018, 159–163.

3 Apie visuomenės požiūrį į lietuvių tarmes žr. Aleknavičienė 2020, 89–91.

centro ir periferijos santykį, išdėstyta jo gramatikoje *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatik* (Karaliaučius, 1747). Ruigys pirmiausia išskyrė pagrindinę tarmę – tai Įsrutiės ir Ragainės apskričių tarmė, jis ją, be abejo, ir pasirinko pamatu lietuvių kalbai aprašyti. Be pagrindinės, jis dar nurodė tris šalutines, iš kurių viena Prūsijoje (klaipėdiškiai), o kitos dvi – Didžiojoje Lietuvoje. Pagrindinė tarmė ir laikyta *grynąja* ar *gryniausiąja* tarme. Aleknavičienė nurodė ir pagrindinei tarmei išskirti Ruigio taikytus kriterijus: 1) stabilumas; 2) bendrumas; 3) autoritetingumas⁴.

Tyrimą pradėjusi nuo XVII a., parodžiusi kalbinės visuomenės ir XVII–XVIII a. gramatikų autorių pastangas ieškoti grynosios tarmės, Aleknavičienė pranešimą baigė išvada apie Jablonskio atskaitos tašką. Jo mintis, kad „Prūsų Lietuvos raštuose – bus jau su viršum šimtas metų – vartojama savotiška, Prūsų lietuvių, tarmė“, gali būti siejama su XVIII a., kai Prūsijos vakarų aukštaičių pietinė patarmė galutinai įsitvirtino ne tik gramatikose, bet joms veikiant ir religinėje raštijoje, ypač Biblijose ir giesmynuose.

Vilija SAKALAIUSKIENĖ pranešime „Jono Jablonskio kartoteka ‘Lietuvių kalbos žodynui medžiaga’ ir jos šaltiniai“ pristatė leksikos kartoteką lietuvių kalbos žodynui, kuri saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje⁵. Leksikografinės veiklos Jablonskis ėmėsi 1897 m. pradžioje (tuometu gyveno Revelyje [dab. Talinas]), kai Rusijos mokslų akademijos buvo pakviestas redaguoti Antano Juškos lietuvių–lenkų kalbų žodyno *Литовскіи словарь А. Юшкевича съ толкованіемъ словъ на русскомъ и польскомъ языкахъ* (Sankt Peterburgas, 1897). Kaip teigė pranešėja, Jablonskis parengė žodyno redagavimo planą, pagal kurį turėjo gerokai pasikeisti žodyno pobūdis. Kadangi žodyne buvo nežinomų žodžių, kurių autentiškumas jam atrodė abejotinas, ėmėsi tuos žodžius tikrinti. Lankydamasis Alsėdžiuose, Betygaloje, Jurbarkė, Kaltinėnuose, Šiluvoje, Veliuonoje, Vilkiyoje, kalbininkas užrašė dar apie 2 tūkstančius naujų žodžių, nebuvousių žodyno rankraštyje. Negavęs leidimo žodyną pildyti, veikiausiai ir užsibrėžė parašyti savo žodyną.

Jablonskio kartoteką sudaro daugiau nei 14,5 tūkstančių kortelių; žodžių ir sakinų su jais užrašyta dar daugiau. Pirmosios kortelės (A, B raidės) užrašytos XIX a. pabaigoje, kitų raidžių žodžiai datuojami XX a. Šaltiniai nurodyti nevienodai: vienoje kortelėse pažymėta ir vietovė, ir žodžio užrašytojas ar rašytinis šaltinis, kitose – tik vietovė ar užrašytojas.

Iš kartotekos matyti, kad Jablonskis duomenis rinko ne tik iš gyvosios kalbos, bet ir iš įvairių raštų. Pranešėja nurodė, kad nemažą Jablonskio „Lietuvių kalbos žodynui medžiagos“ dalį sudaro pavyzdžiai iš Juškos žodyno (žymėta santrumpa J. Ž.). Naudotasi ir kitais žodynais: Frydricho Kuršaičio žodynu *Littauisch-deutsches Wörterbuch*

4 Apie Ruigio pateiktą naują lietuvių tarmių skirstymą, kriterijus, šalutinių tarmių ypatybes žr. Aleknavičienė 2020, 91–121.

5 Plačiau apie kartoteką žr. Sakalauskienė 2020.

(Halė, 1883) (santrumpos *Kurš, Kuršt, Kurš. Ž.*), Konstantino Sirvydo (*Širo*). Kartotekoje yra medžiagos iš grožinės literatūros (Žemaitės, Antano Baranausko), mokslinių tekstų (Baranausko *Замыткы о литовскомъ языкъ и словарь*, Sankt Peterburgas, 1898), gramatikų ir vadovėlių, dainų ir smulkiosios tautosakos rinkinių. Be to, nustatyta daug medžiagos pateikėjų iš įvairių tarmių plotų, tarp jų buvo Jurgis Šlapelis (Salos), Kazimieras Jokantas (Kupiškis), Antanas Smetona (Užulėnio kaimas), Stasys Dabušis, Adomas Sketeris, Laurynas Sketeris, Petras Avižonis (Pasvalio rajonas), Matas Slančiauskas (Gruzdžiai) ir kiti.

Apibendrinama Sakalauskiene nurodė tris iki šiol netirtos Jablonskio leksikografinės veiklos tyrimų kryptis: žodynų redagavimas, gyvosios kalbos pavyzdžių rinkimas ir žodynų leidimas, žodynų recenzavimas.

Jurgita VENCKIENĖ skaitė pranešimą „Petro Kriaušaičio ‘Lietuviškos kalbos gramatikos’ (1901) šaltiniai“. Pranešėja priminė, kad Petro Kriaušaičio (Jono Jablonskio) gramatikos pagrindu tapo Petro Avižonio *Lietuviška gramatikėlė*⁶, hektografuota veikiausiai 1899 m. Šis darbas laimėjo Amerikos lietuvių organizacijos „Susivienijimas Lietuvių Amerikoje“ paskelbtą mokyklinės lietuvių kalbos gramatikos konkursą, bet turėjo būti papildytas lietuviškais gramatikos terminais (joje vartoti lotyniški) ir nekaitomomis kalbos dalimis. Jablonskis sutiko padėti ir pagal reikalavimus papildyti gramatiką. 1900 m. vasarą jis parengė *Lietuviškos kalbos gramatiką*.

Pranešime analizuota, kokiomis lietuvių kalbos gramatikomis rėmėsi Jablonskis rengdamas 1901-ųjų gramatiką. Pats autorius leidinyje savo šaltinių nenurodė.

JaG pagrindą sudaro Avižonio *Lietuviška gramatikėlė* (toliau – *AvLG*). Venckienė parodė, kad Avižonio darbas perimtas beveik ištiesai, tačiau papildant ir modifikuojant. *AvLG* yra labai glausta, pats Avižonis ją buvo apibūdinęs kaip konspektą. Į *JaG* perimtos kaitomųjų žodžių paradigmos ir pridėti kalbos dalių aprašai – pateikti apibrėžimai, klasifikacija, nurodyta tarminės vartosenos pavyzdžių.

Nors kartais teigiama, kad Jablonskis rėmėsi ir Frydricho Kuršaičio *Grammatik der littauischen Sprache* (Halė, 1876; toliau – *KG*)⁷, tačiau dauguma informacijos iš jos į *JaG* pateko per *AvLG*. Vis dėlto Jablonskis naudojo ir šia gramatika – jis patikslino keletą *KG* pastabų, kurių nebuvo *AvLG* (pavyzdžiui, apie įvardžių *katras, katra* reikšmę).

Kitas Venckienės pristatytas *JaG* šaltinis – hektografinis Kazimiero Jauniaus *Lietuviškas kalbomokslis Baltiko padangese* (Tartu, 1897)⁸. Sąsajų su Jauniaus darbu esama skyreliuose „Žodžių garsai ir skiemens“, „Priebalsių įstatymai“, „Veiksmažodžių skyriai“ ir kt. Be to, Jablonskis naudojo ir Jauniaus kalbos dalių aprašais.

6 Apie Avižonio *Lietuvišką gramatikėlę* pranešėja jau yra rašiusi, žr. Venckienė 2019, 209–232.

7 Pavyzdžiui, Piročkinas 1977, 147–175; Palionis 1957, 23–32.

8 Kartais nurodoma Jauniaus *Lietuvių kalbos gramatika* (Peterburgas, 1911) (Piročkinas 1977, 151, 156, 158 ir kt.).

Nurodyta, kad *JaG* kur kas mažiau sąsają su Antano Baranausko lietuvių kalbos gramatika, išleista jo mokinio Felikso Sereikos (*Kalbmokslis lietuviškos kalbos*, Tilžė, 1896 [1899])⁹. Tam tikrų sąsają išvėlta, pavyzdžiui, tikrinių ir bendrinių daiktavardžių, įvardžiuotinių būdvardžių aprašuose.

Nors svarbiausius *JaG* šaltinius pavyko identifikuoti, veikiausiai jų būta ir daugiau.

Apibendrinama seminarą Raštijos paveldo tyrimų centro vadovė dr. Birutė TRIŠKAITĖ teigė, kad kartais atrodo, jog apie Jablonskį tarsi viskas jau pasakyta, tačiau išgirsti pranešimai ir po jų vykusi diskusija atskleidė, kad netrūksta erdvės ir naujiems tyrimams. Veriasi net kelios tolesnės kryptys. Jos susipynusios, bet galima būtų išskirti bent šias: Jablonskio kalbinių idėjų ir nuostatų ištakos, kitaip tariant, kokie asmenys ir veikalai formavo kalbines jo pažiūras; Jablonskio išleistų veikalų, pirmiausia 1901 m. *Petro Kriaušaičio* slapyvardžiu pasirodžiusios *Lietuviškos kalbos gramatikos*, šaltinių identifikavimas; Jablonskio rankraštinio palikimo, pirmiausia lietuvių kalbos žodyno kartotekos, analizė. Perspektyvios ir vaisingos galėtų būti ir dokumentų paieškos archyvuose bei rankraštynuose – tikėtina, kad nauji radiniai leistų rekonstruoti ir naujų Jablonskio gyvenimo ir lituanistinės veiklos faktų. Pranešėjoms linkėta, kad seminare skaityti pranešimai įgytų rašytinį pavidalą – taptų ne tik straipsniais, bet ir studijomis, monografijomis bei kritiniais leidimais ir taip plačiau skleistų naujas žinias apie kalbininko Jono Jablonskio lituanistinę veiklą.

Literatūra:

- ALEKNAVIČIENĖ, ONA, 2020: „Lietuvių tarmių samprata Povilo Frydricho Ruigio gramatikoje *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatik* (1747): centras ir periferija“, *ALT* 22, 83–130.
- AvLG – Petras Avižonis, *Lietuviška Gramatikėlė*, [1898 ar 1899]; VUB RS: f. 1 – D 1498.
- JaG* – [Jonas Jablonskis,] *Lietuviškos kalbos gramatika. Rašytojams ir skaitytojams vadovėlis. Parašė Petras Kriaušaitis*. Tilžėje 1901. Spauzdinta pas Otto v. Mauderode.
- KG – GRAMMATIK DER LITTAUISCHEN SPRACHE VON DR. FRIEDRICH KURSCHAT [...], HALLE, VERLAG DER BUCHHANDLUNG DES WAISENHAUSES. 1876.
- MIKULĖNIENĖ, DANUOLĖ, 2018: *Lietuvių tarmėtyra: genezė, raida ir paradigmniai lūžiai 1*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- PALIONIS, JONAS, 1957: „J. Jablonskis ir jo lietuvių kalbos vadovėliai“, *Jonas Jablonskis, Rinktiniai raštai 1*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 7–56.
- PIROČKINAS, ARNOLDAS, 1977: *Prie bendrinės kalbos ištakų*, Vilnius: Mokslas.
- SAKALAUSKIENĖ, VILIJĄ, 2020: „Neįvertintas Jono Jablonskio kalbinis palikimas“, *Pasaulio lietuvis* (<https://pasauliolietuvis.lt/neivertintas-jono-jablonskio-kalbinis-palikimas/>).
- Triobiškių dainos*, sudarytoja Elvyra Kalindrienė, Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka, Marijampolė: Piko valanda, 2009.

⁹ Plačiau žr. Venckienė 2015, 114–121.

VENCKIENĖ, JURGITA, 2015: „Antano Baranausko bendrinės rašomosios kalbos idėjos ir jų (ne)realizacija spaudiniuose (XIX amžiaus pabaiga–XX amžiaus pradžia)“, *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 4, sudarė Vilija Ragaišienė, Violeta Meiliūnaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 87–129.

VENCKIENĖ, JURGITA, 2019: „Trumpas lietuviškos gramatikos konspektas – nežinota XIX a. pab. gramatika“, *ALt* 21, 209–232.

Литовскія народныя пьсьни, собранныи Всев. Миллеромъ и Ф. Фортунатовымъ, Москва, 1873.

JURGITA VENCKIENĖ
Raštijos paveldo tyrimų centras
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5
LT-10308 Vilnius, Lietuva
el. p.: jurgita.venckiene@lki.lt

Gauta 2020 m. gruodžio 10 d.